

Gonçal López-Pampló, *D'Ors a Fuster. Per una història de l'assaig en la literatura contemporània*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2017, 213 pp., ISBN: 978-84-9134-004-1

A hores d'ara, la col·lecció «Càtedra Joan Fuster», dins de les Publicacions de la Universitat de València, suma vint-i-tres títols, els quals, a excepció del dedicat a Emili Gómez Nadal (2008), giren entorn —no podia ser d'una altra manera— de la figura i l'obra fusterianes. No obstant això, el llibre que ressenyem, *D'Ors a Fuster. Per una història de l'assaig en la literatura contemporània*, de Gonçal López-Pampló, no se centra exclusivament en l'escriptor de Sueca, tot i el gran protagonisme que, indubtablement, hi té. Una relativa anomalia que, arribats a aquest punt de la col·lecció, resultava necessària, com afirma Carme Gregori al «Pròleg», «per la qualitat intrínseca del treball i per l'obertura de focus que representa, amb un objecte d'investigació que va més enllà de la figura estricta de l'escriptor de Sueca».

López-Pampló pretén amb aquest estudi —com ens indica en el «Descàrrec», amb la importància que atorga a la preposició «per» del títol— construir la base, el punt de partida, per a una veritable història de l'assaig en la literatura catalana, encara no realitzada. L'estudiós, feta aquesta prevenció inicial, divideix la investigació en tres grans blocs: «I. L'assaig com a gènere literari», que és el capítol en què ens presenta el marc teòric que li permetrà discriminar quines obres poden ser considerades assaig; «II. Cap a una visió de conjunt», on fa un repàs des dels orígens del gènere fins als nostres dies, amb especial atenció al segle xx; i «III. Els premis i les col·leccions», que ens permet veure les confusions que la indefinició de l'etiqueta «assaig» (enfront d'altres com «literatura d'idees», «literatura del jo» o «no-ficció») ha ocasionat en els guardons literaris i col·leccions editorials.

Així, en el primer capítol, el valencià aborda —sempre amb cautela i provisionalitat, i amb una incitació constant al debat— una definició del que per a ell és l'assaig, sustentada a partir de cinc coordenades. En primer lloc, és un gènere literari en prosa —amb la qual cosa ja es diferencia, almenys gràficament, de la poesia i del teatre— que exclou la ficció; seguint la proposta de Gérard Genette, es tractaria de texts no ficcionals en prosa. No obstant això, calen una sèrie de condicions perquè aquests tipus de texts siguin considerats literatura, i ací entren en joc els altres paràmetres: hi ha una enunciació subjectiva de l'autor, que parla en nom seu, d'acord amb el pacte autobiogràfic de Lejeune; hi ha un predomini de l'argumentació, entesa, tant com una orientació de sentit —l'objectiu del text assagístic és persuadir o convèncer el lector—, com una orientació formal —l'estructura del text la conformen una tesi i uns arguments. D'altra banda, destaca la importància dels elements paratextuals, que

doten d'unitat el llibre i en reforcen la naturalesa subjectiva, i de la seua funció social, això és, incitar la discussió intel·lectual.

Abans d'acabar aquest capítol, encara fa una classificació dels dos tipus d'assaig que hi constata. D'una banda, hi ha l'assaig *divulgatiu* (com *Nosaltres, els valencians i Literatura catalana contemporània*, de Joan Fuster), en què es tracta un tema concret de manera extensa. I, de l'altra, l'assaig *deliberatiu* (amb el cas paradigmàtic dels dietaris, com *El quadern gris*, de Josep Pla, o *Diari, 1952-1960*, de Joan Fuster), més subjectiu que l'anterior i on la reflexió de l'assagista és la protagonista, més que no el tema sobre el qual es reflexiona. No obstant això, entre ambdós tipus, hi ha una gradació, com ens sintetitza amb un requadre en relació amb els principals paràmetres establerts, com ara el nivell de producció, els trets constitutius o condicionals, l'acostament al camp acadèmic, periodístic o literari o l'eix ficció/dicció. Finalment, hi ha un exemple d'aplicació de tots aquests paràmetres descrits a partir d'una anàlisi ben interessant de *Nosaltres, els valencians*, una anàlisi realment innovadora si atenem a l'absència d'estudis estrictament literaris que ha tingut l'obra en qüestió.

Acabada la part més teòrica, entrem en el capítol més extens —no debades és el que, ens indica l'autor, hauria de servir per a una futura història de l'assaig català contemporani— del llibre: «II. Cap a una visió de conjunt». Primerament, recorda la importància de Michel de Montaigne en la configuració del gènere —l'occità reorienta i renova, d'acord amb els postulats del Renaixement, la tradició grecollatina—, al qual va assignar una etiqueta que, alhora, descriu el tipus de literatura que realitza. Però també el subratlla per ser, sobretot, i aprofitant la citació fusteriana, «patró i mestre del gènere» per als escriptors que el segueixen.

A continuació, ja dins les nostres lletres, fa una divisió dels diferents apartats per períodes, allargant una mica el marc temporal apuntat al títol: des de la segona meitat del segle XIX fins als nostres dies. Ara bé, entremig, fragmenta el segle XX en tres parts: el primer terç del segle (del Noucentisme a la Guerra Civil), la postguerra (1939-1968) i l'últim terç del segle (1968-1992). Bàsicament, doncs, com assenyalava la primera part del títol: *D'Ors* —recordem que el 1906 és l'any d'aparició del *Glosari*— *a Fuster* —que morí el 1992. Ací és on es concentra el gruix de l'estudi; de fet, gairebé són cent pàgines, és a dir, la meitat del llibre, les que enquadren tot el segle XX.

Aquesta obra no té, però, com ens reitera contínuament, pretensió d'establir un canó; no obstant això, l'investigador destaca necessàriament la influència que una sèrie d'autors, deixebles literaris de Montaigne, té en el desenvolupament de l'assaig en la literatura catalana contemporània. Hi ha, a part d'Eugeni d'Ors i Joan Fuster, que surten al títol, Josep Carner, Carles Riba i Josep Pla, i els elegeix pel valor de la seua obra, per ser baules de la tradició, tant amb els precedents com amb els continuadors,

i per la recepció crítica (en les diferents enquestes als crítics i acadèmics, en les històries de la literatura, etc.) de la seua producció. Aquests són, doncs, els cinc noms que tenen més pes en la proposta de Gonçal López-Pampló, el qual justifica la tria en cada cas.

Potser, tanmateix, el que ens ha sobtat en aquesta ordenació de la informació del segon capítol és que, enmig d'aquesta classificació de caràcter temporal, hi incorpore al mateix nivell un apartat dedicat a Josep Pla i Joan Fuster, mentre que Eugeni d'Ors, Josep Carner i Carles Riba havien estat inclosos en el que tractava l'assaig del primer terç del segle xx. Possiblement, aquesta incursió de Pla i Fuster en una classificació temporal responga a la gran importància —de fet, l'autor els presenta amb l'etiqueta de «Dues aportacions clau»— que tenen —i que haurien de tenir— en la història de l'assaig català. De l'empordanés, per exemple, en destaca el terme «autoficció», que els estudiosos han aplicat a la seua obra, així com la imatge pública que oferia (en contraposició a la d'Eugeni d'Ors), i els límits del seu assaig amb la narrativa; del riberenc, que és qui practica l'assaig amb més consciència de gènere, i per la grandesa i la influència de la seua obra. Però també pot ser perquè la vasta obra d'ambdós autors no es pot emmarcar únicament i exclusiva en una de les tres etapes del segle xx: Josep Pla, tot i que *El quadern gris* aparegué en la dècada dels seixanta, ja publica als anys 20; Joan Fuster, malgrat que comence a publicar les primeres obres assagístiques en la segona meitat dels anys 50 i la nombrosa activitat literària dels anys 60, continuarà publicant passat el 1968.

Ara bé, a part dels cinc noms suara esmentats, són molts els escriptors que recorren aquestes pàgines —basta només llegir l'índex onomàstic del final del llibre— que, si bé no s'hi mostren amb aspiració canònica, sí que ajuden a fixar una determinada tradició; són autors i obres que, segons l'estudiós, caldria tenir en compte seriosament de cara a futurs projectes. Tal vegada, podríem assenyalar d'entre tots els autors anomenats, Agustí Calvet *Gaziel*, el qual, si atenem a l'espai que ocupa, podria ser el sisé autor més destacat.

Aquesta no és, però, una obra destinada només a llistes d'assagistes; López-Pampló també ens explica, sense arribar a ser exhaustiu, la història del circuit literari català, un factor necessari per a entendre una futura història de l'assaig català. Així, l'estudiós enumera els diferents elements que ajuden a la creació d'aquest circuit, en primer lloc, fins a la Guerra Civil, i després, durant la represa i la consolidació. Entre aquests, hi ha les editorials —amb la progressiva concentració a mesura que ens acostem a l'actualitat—, la premsa escrita, l'expandiment de la ràdio i l'aparició de la televisió en català o la generalització de l'ús d'Internet a mitjan dels anys 90.

És igualment interessant l'apartat dedicat al boom dels dietaris —a més de la consolidació d'altres formes d'escriptura assagística, com l'autobiografia i les

memòries— a partir dels anys 70. Així, de la mà d'Anna Esteve i Dari Escandell, Gonçal López-Pampló fa no solament un repàs dels dietaris publicats a partir de Pla i Fuster, sinó que també remarca la transcendència que han tingut, sobretot a partir de premis literaris —d'assaig, però també de narrativa— i de les enquestes i els estudis dissenyats pels dos investigadors de la Universitat d'Alacant.

En l'última secció d'aquest segon capítol, «L'assaig a hores d'ara», anota una sèrie de factors pels quals determinades obres encara no han estat percebudes com a obres de referència (la falta de temps perquè es consoliden, la pèrdua d'influència social de l'intel·lectual, l'origen periodístic i la consegüent dispersió de molts texts d'assaig, la comercialització i industrialització progressiva del camp literari), que fan que s'apunte a un dèficit d'assaig. Igualment, també comenta l'aparició —i la inestabilitat— de les anomenades «noves textualitats», com el blog, Twitter i altres xarxes socials.

L'últim capítol està dedicat als premis literaris —un factor de classificació del camp literari, tal com l'entenia Bourdieu— i a les col·leccions. López-Pampló fa un repàs dels premis d'assaig, i conclou que, en moltes ocasions, els premiats no complien els trets que ha atribuït al gènere, és a dir, que no es tractaven d'assais pròpiament literaris, amb la paradoxa que això comporta. Tanmateix, es lamenta per la falta d'exhaustivitat en l'anàlisi dels premis i les col·leccions, un element més a tenir present en una història de l'assaig.

Com veiem, amb *D'Ors a Fuster. Per una història de l'assaig en la literatura contemporània*, el valencià ha intentat contribuir a una millor definició de l'assaig gràcies a la identificació d'una sèrie de característiques, així com l'aplicació d'aquesta definició a un corpus representatiu. Però no només ha assentat les bases per a una futura història de l'assaig contemporani català, sinó que, a més, n'ha anat preparant els materials per a la futura construcció. Per exemple, la relació tan productiva entre periodisme i l'assaig, en la mesura que les pàgines de la premsa són una plataforma per a la pràctica del gènere, amb la qual cosa s'aprofundiria en el problema de la professionalització de l'escriptor i la interferència de l'elecció idiomàtica.

Igualment, dóna els noms d'algunes de les aportacions significatives en el terreny de l'assaig que caldria considerar, com Manuel Llanas i Ramon Pinyol, Enric Bou, o Anna Esteve i el Grup de Recerca de Literatura Contemporània de la Universitat d'Alacant, dirigit per Enric Balaguer. De la mateixa manera, caldria tenir en compte els precedents de la tradició de títols d'assaig sobre qüestions nacionals al País Valencià, o un estudi genèric i històric de les notes de temàtica lingüística, que hauria d'incloure Enric Valor, Carles Salvador o Albert Pla Nualart. Però, si hi ha un tema especialment remarcable per a ser posat sobre la taula, és l'escassa presència de dones en l'assaig, tant en l'escriptura com en la crítica. Malgrat que no s'hi arribe a endinsar, sí que apunta

dos possibles motius que requeririen una anàlisi més detallada: o bé és un problema d'invisibilitat, o bé un problema d'accessibilitat i d'atracció cap al gènere.

En resum, López-Pampló ens regala aquesta obra, com ja hem dit, necessària i, d'acord amb el futur de l'assaig, segurament urgent. Amb una prosa exquisida, dialoga de manera amena amb la bibliografia, acceptant-la o discutint-la, però, sobretot, amb nosaltres, els lectors, a qui ens llança —sobretot en el «Final»— una sèrie d'interrogacions per a la reflexió. Encara més: fins i tot, anticipant-se a possibles objeccions, o davant la impossibilitat d'una interacció immediata, hi ha ocasions en què es replica a si mateix o pinzella arguments que podríem tirar-li en cara. La modèstia i la humilitat, l'honestedat, de l'autor recorre tot l'estudi, la qual cosa no trau que aquest estiga bastit sòlidament. El debat ja està iniciat; ara només ens queda esperar-ne continuació. Una continuació encaminada, en definitiva, a la realització d'una història de l'assaig contemporani que té en *D'Ors a Fuster. Per una història de l'assaig en la literatura contemporània* l'aliat perfecte.

J. ÀNGEL CANO
Universitat de València
j.angel.cano@uv.es